

ENGELLİLERİN ANAYASAL HAKLARINI KULLANMALARINI ZORLAŞTIRAN SEBEPLER

***Prof. Dr. Eyyup Günay İSBİR¹
Hülya ÇUBUK²***

Öz

Engellilik tarih boyunca insanoğlunun anlamaya, tanımlamaya ve ortadan kaldırmaya çalıştığı bir olgu olmuştur. Engellilerin yaşadığı zorluklar ilk önce bir sağlık sorunu olarak algılanmıştır. Ancak daha sonra zorlukların nedeni olarak toplum görülmeye başlanmıştır. Engellilerin öncelikli sorunları erişim, istihdam ve ayrımcılık olmaktadır. Devletler bu sorunları çözmek için çeşitli hukuki düzenlemeler yapmaktadırlar. Özellikle engelli ayrımcılığına karşı ciddi önlemler alınmıştır. Engellilerin hakları her zaman korunmalıdır. Zira sonuç olarak insanlar ya engellidir ya da bir gün muhakkak engelli olacaklardır.

Anahtar Kelimeler: Engelli, Engelli Hakları, Anayasa.

Reasons That Make it Difficult for Disabled People to use Their Constitutional Rights

Abstract

Disability has been a case that mankind struggle to understand, identify and eliminate throughout the history. The difficulties of the disabled was perceived as a health problem at first. But then the cause of the difficulties has begun to be seen as the society. The primary issues of disabled people are accessibility, employment and discrimination. Various states are making legal arrangements to solve these problems. Especially with disabilities, serious measures were taken against discrimination. The rights of the disabled must always be protected. Since as a result, people are either disabled or one day will certainly be impaired.

Keywords: Disabilities, Disability Rights, Constitution.

---

¹Dr. Öğr. Üyesi Prof. Dr , İstanbul Aydın Üniversitesi Kamu Hukuku Anabilimdalı Başkanı

²İstanbul Aydın Üniversitesi Kamu Hukuku Yüksek Lisans Öğrencisi

1. Engelli Kavramı

Engelli, farklı disiplinler açısından, farklı yönleriyle ele alınması ve tanımlanması gereken bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Cinsel eğilim, etnik geçmiş gibi kavramların tanımlanması da tartışmalara yol açmakla birlikte; engelliliğin tanımında, bir “eksikliğin” hangi ölçüde engellilik olarak kabul edileceği sorusu ve tıp alanında sağlanan gelişmelerin etkisi, bu kavramı tanımlamayı daha da zorlaştırmaktadır. Bunun yanında engelli kavramı; görme engelliler, duyma engelliler, zihinsel engelliler, fiziksel engelliler gibi ilk akla gelen alt grupların yanında, engelliliğe yol açan çeşitli hastalıkları taşıyanları da kapsamaktadır. Bu bakımdan engelliler arasındaki çeşitlilik, farklı tanımlarda farklı niteliklerin ön plana çıkmasına sebep olabilmektedir ^[1].

Hukuk alanında ise, kavramın ele almış biçimi ve kavrama verilen tanımlar, engelli bireye yönelik bir hukuki statü yaratmaktadır. Bu sebeple özellikle sosyal hukuk alanında engelli tanımları, hukuki statülere yönelik düzenlemeleri ve bu hukuki statülerin kişi bakımından kapsamını belirlemesi bakımından önemlidir. Buna karşın engelli alanında yapılan hukuki çalışma ve düzenlemelerde tanım, tartışma konusu olmakta ve bugün hala çözülemeyen bir sorun halini almaktadır ^[2].

Engelli kavramının tanımlanmasında yaşanan sorunun temel sebebi, tanım çalışmaları ile tanımlama amacı arasındaki ilişki eksikliğidir. Oysa hukuki düzenleme ve incelemelerde kavramlar, bu düzenleme ve incelemenin amacına ve cevap vereceği ihtiyaca göre belirlenmek zorundadır. Bu kapsamda, Örneğin iş hukukunda, engelli istihdamına ilişkin bir konu incelenirken çalışabilme kriteri, temel hak ve özgürlükler alanında haklardan yararlanabilme kapasitesi, sosyal güvenlik ve sosyal politika alanlarında gelir garantisi, erişebilirlik, toplumla uyum sağlama kriteri dikkate alınmalıdır ^[3].

Hukuk belgelerinde engelli kavramı, düzenlemenin kişi bakımından kapsamını belirlemesi bakımından önemlidir. Ulusal hukuk belgelerine göre daha genel hükümler içeren uluslararası hukuk belgeleri, engelli alanındaki sosyal politikaları ortaya koymakta ve bu kapsamda yukarıda açıklanan yaklaşımları yansıtmaktadır. Engelliler alanında, hukuki kaynak niteliği taşıyan uluslararası belgeler çok sayıda olmadığından, kişiler

üzerinde doğrudan etkiye sahip olan ulusal düzenlemelerdir. Bu bakımdan ulusal düzenlemelerde engelli kavramının ele alınış biçimi, bir taraftan uluslararası plandaki genel eğilimi yansıtırken diğer taraftan engellinin hukuki bir statüye girmesini sağlamakta ve engelliye hak sahibi niteliği kazandırabilmektedir. Bu sebeple engelli kavramının hukuki belgelerde ele almış biçimi, uluslararası belgeler ve Türk mevzuatı ayrımıyla incelenecektir.

2. Ulusal ve Uluslararası Belgelerde Engelli Kavramı

Engellilere ilişkin düzenlemelere, hem uluslararası hem de ulusal belgeler çerçevesinde Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği normları kapsamında değinilecektir.

2.1 Birleşmiş Milletlere Göre Engelli Kavramı

BM bünyesinde engelli alanında ilk düzenleme olan 1971 tarihli Zihinsel Engelli Bireylerin Hakları Hakkında Bildiri’de tanıma yer verilmemiş olup engelli kavramı ilk olarak 1975 tarihli Engelli Bireylerin Hakları Hakkında Bildiri’de yer almıştır. Bildirimin birinci maddesine göre “engelli birey, doğuştan ya da sonradan olan fiziksel veya zihinsel bir bozukluğun sonucu olarak, normal kişisel ve sosyal hayatın gereklerini tamamen ya da kısmen, tek başına yerine getiremeyen kişi” olarak tanımlanmıştır. Bu kapsamda BM bünyesinde ilk tanım çalışmalarında, kişinin özelliklerini temel alan tıbbi model yaklaşımı görülmektedir. Ancak 1980 tarihli Dünya Sağlık Örgütü sınıflandırmasında yer alan engelli tanımı çerçevesinde oluşan tartışmaların etkisiyle, 1993 yılında kabul edilen “Engelli Kişilere Fırsat Eşitliği Sağlamada Standart Kurallar”, kavram sorununun hukuk politikasının belirlenmesindeki önemini vurgulamış, engel (handicap) ve sakatlık (disability) kavramları arasında ayrıma gitmiştir. Buna göre sakatlık, her türlü işlevsel sınırlandırmaları; engel ise toplumsal hayatta diğer bireylerle eşit fırsatlara sahip olmadaki kısıtlama veya kayıpları ifade eder. Bu kapsamda Fırsat Eşitliği Sağlamada Standart Kurallar ile engelli kavramının, konu ve amacına uygun olarak fırsat eşitliği ve katılım kısıtlılıklarını temel alan bir yaklaşımdan ele alınmış olması önemlidir. Buna karşın gerek Standart Kurallar gerekse bundan önceki anılan bildiriler, devletlere yükümlülük getirecek bağlayıcı nitelik taşımamaktadır.

Engelli alanına münhasır ilk bağlayıcı belge ise 13 Aralık 2006 tarihinde BM Genel Kurulunda kabul edilen BM Engelli Hakları Sözleşmesidir. Sözleşmenin birinci maddesinin ikinci fıkrası uyarınca “Engelli, diğer bireylerle eşit koşullar altında topluma tam ve etkin bir şekilde katılımlarının önünde engel teşkil eden uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel ya da algısal bozukluğu bulunan kişileri içermektedir”. Bu kapsamda Sözleşme hükmüyle verilen tanım, engelliliği, sadece kişinin sahip olduğu özelliklerle açıklaması sebebiyle, Dünya Sağlık Örgütü’nün son sınıflandırmasına nazaran daha fazla tıbbi model ağırlıklı bir yaklaşım benimsemiştir. Toplumsal yapının engellilikteki etkilerine ise, Sözleşme’nin başlangıç bölümünde değinilmekle yetinilmiştir. Buna karşın Sözleşme ile ayrımcılık yasağı, fırsat eşitliği, katılım, erişebilirlik ilkelerine dayanan birçok hak öngörülmüş olması sebebiyle, engelli tanımı doğrultusunda konunun sağlık politikasıyla sınırlı olarak ele alındığı söylenemez.

Uluslararası Çalışma Örgütü (UÇÖ) belgelerinde de hemen her zaman, istihdam temelli faaliyet alanına uygun olarak, Dünya Sağlık Örgütü tanımına atıf yapılmaktadır. Nitekim Engelli Kişilerin Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Hakkında 159 sayılı Sözleşme uyarınca engelli, uygun bir iş bulma ve bu işi koruma beklentisi, fiziksel ya da ruhsal bir eksikliği sebebiyle önemli ölçüde azalmış olan kişi olarak tanımlanmıştır.

2.2 Avrupa Konseyi’ne Göre Engelli Kavramı

Avrupa Konseyi bünyesinde engellilere münhasır düzenlemeler, Konsey’in tavsiye kararları ve Parlamento’nun ilke kararlarından oluşmaktadır. Bu kapsamda Avrupa Konseyi tarafından yapılan düzenlemelerde engelli tanımına sık rastlanmamakla birlikte, kavrama bir tanım verildiği hallerde Dünya Sağlık Örgütü’nün tanımlarının temel alındığı görülmektedir. Nitelim Konsey’in 1992 tarihli “Engellilere Yönelik Bütüncül Bir Politika Konusunda Tavsiye Kararı”nda ve Avrupa Parlamentosu’nun “Engellilerin Mesleki Değerlendirilmesine İlişkin Şartın Oluşturulması Yönünde İlke Kararı”nda Dünya Sağlık Örgütü” sınıflandırmaları aynen yer almıştır.

2.3 Avrupa Birliği’ne Göre Engelli Kavramı

Avrupa Konseyi bünyesinde engellilere münhasır düzenlemeler, Konsey’in tavsiye kararları ve Parlamento’nun ilke kararlarından oluşmaktadır. Bu kapsamda Avrupa Konseyi tarafından yapılan düzenlemelerde engelli

tanımına sık rastlanmamakla birlikte, kavrama bir tanım verildiği hallerde Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımlarının temel alındığı görülmektedir. Nitelim Konsey'in 1992 tarihli "Engellilere Yönelik Bütüncül Bir Politika Konusunda Tavsiye Kararı"nda ve Avrupa Parlamentosu'nun "Engellilerin Mesleki Değerlendirilmesine İlişkin Şartın Oluşturulması Yönünde İlke Kararı"nda Dünya Sağlık Örgütü" sınıflandırmaları aynen yer almıştır.

2.4 Türk Hukukunda Engelli Kavramı

Uluslararası hukuk metinlerinden farklı olarak, ulusal mevzuatta yer alan engelli tanımları genellikle hak kazanma kriteri niteliğindedir. Böylece sağlanacak edimlerin kişi bakımından kapsamı belirlenmektedir. Bu sebeple, ulusal mevzuatta yer alan engelli tanımlarının, sağlanacak hizmet veya yardımların amacı ve niteliğiyle uyumlu olması önem arz etmektedir.

Engelliler, 1982 Anayasasının sosyal güvenlik hakkına ilişkin 61. maddesinde yer almıştır. Anayasada engellinin tanımı verilmemiş olmakla birlikte; engelli, "sosyal güvenlik bakımından Özel olarak korunması gerekenler" içerisinde yer almaktadır. Hukukumuzda, engellilere ilişkin birçok alanda düzenlemeler getiren ve "Engelliler Hakkında Kanun" olarak anılan 5378 sayılı Kanun, tıbbi değerlendirmelere göre belirlenen engellilik ölçütlerine başurmaktadır. Kanun'un "tanımlar" başlıklı 3. maddesine göre;

"Engelli: Fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duysal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen bireyi ifade eder. Aynı tanım, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) Kanunu'nun 3. maddesinde de yer almaktadır. 5378 sayılı Kanun ile engelli, "eksikliklerine" göre tanımlanmış olmakla birlikte, söz konusu eksiklikleri giderme yolu olarak sosyal hizmet nitelikli edimlerin gösterilmiş olması olumludur.

Türk hukukunda engellilere yönelik sosyal yardımların başında, 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında 2022 sayılı Kanun uyarınca sağlanan aylıklar gelmektedir. 2022 sayılı Kanun, hak sahibi olarak "engelli"yi göstermiş; engellinin tanımını vermemiştir. "Engelli" tanımı, 2022 sayılı Kanun'un uygulanması için düzenlenen 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve

Kimsesiz Türk Vatandaşları ile Engelli ve Muhtaç Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Yönetmelikte yer almaktadır. Buna göre 2022 sayılı Kanun'un uygulanmasında;

Çalışma güçlerini % 40 ile % 69 arasında kaybedenler “engelli” olarak kabul edilir. Çalışma gücü kaybı oranı, tıbbi ölçütlere göre tespit edilmektedir.

Sonuç olarak Türk mevzuatında yer alan engelli tanımlarında, ağırlıklı olarak tıbbi ölçütlerle belirlenen çalışabilme kapasitesine ilişkin kavramlara başvurulduğu söylenebilecektir. Engelli bireye tanınan hakların, engel çeşidine ve düzeyine göre belirlenmesi ihtiyacı, hak sahibi engellileri tanımlarken tıbbi ölçütlere başvurma zorunluluğu doğurmaktadır. Bununla birlikte Türk mevzuatında, tıbbi ölçütlerin kullanılması, her zaman bu zorunluluğa dayanmamakta; tanınan hak ile kullanılan sınıflandırma ölçütü, tutarlılık göstermemektedir. Örneğin, rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanma bakımından, çalışma gücü kaybı oranına başvurularak hak sahipliğinin belirlenmesi ve belli bir oranın altında kalan engellilerin bu haktan mahrum bırakılması, düzenlemenin amacına aykırıdır. Aynı şekilde gelir garantisi sağlamaya yönelik sosyal yardım düzenlemelerinde, % 60'tan daha az oranda çalışma gücü kaybına sahip engellilerin kapsam dışı bırakılması, sosyal yardımın niteliğiyle uyumlu değildir. Zira engellilerin istihdam dışı kalmalarının ve gelir garantisine ihtiyaç duymalarının, tek ya da başta gelen sebebi, çalışma gücü kaybı değildir.

Bu kapsamda istihdam temelli yaklaşımlarla, düzenlemenin amacına aykırı olarak, kimi ihtiyaç sahiplerini kapsam dışı bırakan hukuki statüler yaratılması, bir hukuk politikasından çok ekonomik gerekçelerle, sağlanan sosyal hakların kapsamını daraltma ve düzeyini düşürme kaygısıyla açıklanabilecektir. Oysa engelli bireyin sosyal yardım ve sosyal hizmetler alanında hak kazanmasında, düzenlemenin cevap verdiği sorun ya da ihtiyacın tanımlanması ve hak kazanma şartı olarak tespit edilmesi önemlidir. Bu sebeple hak niteliğinde sosyal yardım ve sosyal hizmetlere ilişkin hukuki düzenlemelerde, kişilere yönelik engelli kavramının değil, sorunlara yönelik engel kavramının tanımlanması gerekmektedir.

3. Engellilerin Anayasal Hakları ve Kullanmalarını Zorlaştıran Nedenler

3.1 Engellilerin Anayasal Hakları

Engelli haklarının anayasalarda yer alması, devletin bu hakları teminat altına aldığı bir göstergesidir. Sadece engelli haklarını koruyan hükümler değil, diğer hak ve özgürlüklerle ilgili olan hükümler de engelliler için önem arz etmektedir.

Anayasalar bir ülke içerisindeki temel normlardır. Çıkarılacak diğer bütün kanun ve düzenleyici işlemler, anayasanın belirlediği ölçütler dâhilinde yasama geçirilirler. Yasama, yürütme ve yargı organları anayasaya aykırı hareket edemezler. Ayrıca devletin yapmak zorunda olduğu tüm faaliyetler de anayasada belirtilmiştir.

Burada dikkat edilmesi gereken iki husus karşımıza çıkmaktadır. Birincisi devletin anayasada belirtilen vazifeleri yapmak zorunda olduğudur. İkincisi ise devletin, faaliyetlerini gerçekleştirirken anayasada yer alan hükümlere aykırı davranmamasıdır. Anayasa, hem yol gösterici hem de koruyucu olmaktadır.

Bir hakkın anayasada tanınması demek, o hakkın ülke sınırlarında o andan itibaren kabul edilmiş ve teminat altına alınmış olduğunu gösterir. Ancak hakkın tanınması elbette ki yeterli olmamaktadır. Bu hakkı ve gereken uygulamaları hayata geçirecek faaliyetlerinde yerine getirilmesi gerekir. Bununla birlikte yine o hakkın ihlali durumunda devreye girecek olan koruma mekanizmalarının da bulunması şarttır. Aksi halde ilgili hak, kâğıt üzerinde tanınmış olmaktan öteye gidemeyecektir.

Kanaatimizce önemli olan nokta, hakların uygulamaya geçirilmesi ve korunması aşamasında, devletin üstlendiği etkin roldür. Bugün çoğu devletin anayasasındaki hükümler hemen hemen birbiri ile aynı veya çok benzer maddeler içermektedir. Uluslararası anlaşmalar, uluslararası örgütlerin faaliyetleri ve toplumlar arasındaki etkileşimler nedeniyle dünya toplumları, birçok konuda birbirine yaklaşır hale gelmiştir. Ancak anayasalar birbirine benzer olsa da uygulamalar çok farklı olmaktadır. Konumuz olan engelliler bu duruma güzel bir örnek teşkil etmektedir. Engellilerin korunması anayasalarda yer almasına rağmen, bazı ülkelerde engelliler (örneğin tekerlekli sandalye kullananlar), yapılan çevresel

düzenlemelerle sokaklarda kendi başlarına dolaşabilmekte, buna karşın bazı ülkelerde ise uygulamalardaki yetersizlikler nedeniyle kendi evlerinden dışarıya dahi çıkamamaktadırlar.

Anayasada öngörülen hakların yaşama geçirilmesi, idare teşkilatının faaliyetleri ile olacaktır. Aksi halde bu haklar, teşkilatın organlarıyla halka ulaştırılmadığı sürece etkisiz kalacaktır. Yerinden yönetim kuruluşları, görevli oldukları coğrafi bölge veya hizmetle ilgili oldukları alanda gereken tedbirleri alırken; merkezi idare de tüm ülkeye yayılmış olan teşkilat ağıyla hizmetlerin bütün bireylere ulaşmasını sağlayacaktır.

Dikkat edilmesi gereken bir nokta da temel haklar konusundadır. Temel haklar anayasalarda yer almasına ve korunmasına rağmen “devlet tarafından yaratılmış değillerdir, onun tanınmasına gereksinimleri yoktur ve onun tarafından kesinlikle ortadan kaldırılamazlar”. Temel haklar “sadece yasa dışı baskılara değil devlet yasalarının baskısına karşı da özgürlüğü garantilerler”^[4].

Kişiler toplumun kendilerini engelli olarak dışlaması sonucu temel haklarından yeterli ölçüde yararlanamayabilirler. Her ne kadar bu haklara doğuştan sahip olsalar bile; bir hakka sahip olmak onun kullanılabilirliğini de beraberinde getirmemektedir. Gerekli hukuki ve fiziksel düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır. En temel hak olan yaşama hakkını ele alalım. Bizler yaşama hakkına sahip olduğumuz için biyolojik olarak yaşamıyoruz; kişiler veya olaylar hayatımıza son vermediği için yaşamaktayız. İşte birilerinin veya olayların hayatımızı sona erdirme tehlikesine karşı bireyleri korumak devletin görevi olmaktadır. Ceza yasaları, kolluk kuvvetleri gibi mekanizmalar bu hakkın çiğnenmesini engellemektedir.

Anayasalarda engellilere yönelik hiçbir hüküm bulunmasa bile devlet; engellileri korumak, gözetmek, eğitmek ve gereken tedbirleri almak zorundadır. Çünkü devletin varoluş nedenlerinden bir tanesi kamuya hizmet etmektir. Bu hizmetin içinde, hizmetin türüne ve bu hizmetin ulaşacağı kişilere göre ayarlamalar yapmak da dâhildir.

Devletin bu görevlerinin anayasada yer alması, hizmetin daha belirgin bir şekilde ve aynı zamanda farklı yorumlara yer vermeksizin, hizmetin hızla yerine getirilmesi için önem taşır. Ayrıca bu türden hükümlerin anayasada

yer alması, anayasanın hiyerarşik olarak altında bulunan kanun, kanun hükmünde kararname, tüzük, yönetmelik gibi normların yapıları yön vereceği için ayrı bir önemi de haizdir.

Anayasa, tüm bireyleri ve idareyi kapsadığı için bütün düzenlemeler, bir “birey” olarak engellileri de ilgilendirmektedir. Ancak bazı düzenlemeler doğrudan engellilerin hukuki ve sosyal yaşamlarına ilişkin anayasal hükümlerdir. Engellilere doğrudan işaret eden hükümleri üç başlık altında görmekteyiz.

Eğitim-Öğretim Hakkı ve Engelliler: Anayasanın Eğitim ve Öğrenim Hakkı ve Ödevi’ni düzenleyen 42. Maddesine göre “Hiç kimse eğitim-öğrenim hakkından mahrum bırakılamaz”. Bu madde bütün bireylerin eğitim-öğrenim hakkından yararlanacağını göstermektedir. Ancak kişilere eğitim ve öğrenim hakkını yalnızca tanımak yeterli olmayacaktır, bunların kullanabilmesini sağlamak da gereklidir.

Engelli bireylerin belli bir bölümü Özel Eğitime ihtiyaçları varken belli bir bölümü normal koşullarda eğitimlerine devam etmektedirler. Bütün engelli bireylerin özel eğitime ihtiyacı yoktur.

Özel eğitime ihtiyacı olan engelli bireyler kadar Özel eğitime ihtiyacı olmayan engelli bireylerin de korunması gerekir.

Engellilerin eğitim haklarıyla ilgili bir düzenleme 5378 sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanununun 15. maddesinde yer almaktadır^[5]. Maddede yer alan “bütünleştirilmiş ortam” kavramı kanaatimizce son derece önemlidir. Engellilere yönelik eğitimin, engelli olmayan öğrencilerle birlikte verilmesi (özel engel grupları hariç olmak üzere) hem engelliler hem de toplum için son derece yararlı ve gereklidir. Bir yandan toplum engellilere alışırken diğer yandan da engelliler topluma adapte olacaklardır. Toplumun engellilere alışması uzun vadede, engelli kişilerin ihtiyaçlarının neler olduğu hususunda toplumu bilinçlendirecektir. Engelli arkadaşlara sahip olan kimseler, gerek iş bölümü yaparken gerekse bir faaliyette bulunurken engeli olan kimseleri dikkate almayı öğreneceklerdir.

Özel Eğitim: Türkiye’de özel eğitim ilk olarak üstün zekâlı ve üstün özel yetenekli çocukların eğitimi ile başlamış; 1365 yılında II. Murat döneminde

kurulan İç Oğlanların Şehzade Okulu, daha sonra Fatih Sultan Mehmet döneminde kurulan Enderun Mektebinin bir nüvesi olmuştur. Enderun Mektebi, üstün zekâlı ve üstün özel yetenekli çocukların yetiştirildiği ilk örgün eğitim kurumudur^[6].

Günümüzde bazı engellilerin, engelsiz öğrencilere göre düzenlenmiş eğitim sisteminden faydalanması olası değildir. Özel eğitim sistemiyle eğitim ve öğrenimde bulunmaları gerekir. Nitekim Anayasanın 42. Maddesinin devamında “Devlet durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır” şeklinde bir düzenleme getirilerek özel eğitim de hüküm altına alınmıştır.

Özel eğitimle ilgili olan hükümle ilgili olarak eleştirmek istediğimiz bir nokta mevcuttur. Cümle içerisindeki bakış açısının “topluma yararlı olmak açısından” değil de “engelsizlerle eşit imkânlara sahip olmak”, “refah içinde yaşamak” veya “kendi hayatını devam ettirebilmek” şeklinde olması daha yerinde olurdu. Zira cümlenin tersinden (mefhum–u muhalifinden) özel eğitime ihtiyacı olan kimselerin bu eğitimi almamaları halinde topluma yararlı olmayan bireyler oldukları gibi bir sonuç çıkmaktadır. Kaldı ki yukarıda belirttiğimiz gibi devlet, özel eğitime ihtiyacı olanları zaten korumak ve eğitmek zorundadır. Zira eğitim bir hizmettir ve devletin de bu hizmeti vermesi gereklidir. Bu zorunluluğu yerine getirirken de haliyle değişik insan gruplarının özelliklerini dikkate alarak koruma ve eğitim vazifesini ifa edecektir.

573 sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 3. Maddesine göre:

- Özel eğitim gerektiren kişi, farklı sebeplerle, kişisel özellikleri ve eğitim yeterlilikleri bakımından yaşlarından beklenen seviyeden anlamlı farklılık gösteren kişiyi,
- “Özel eğitim, özel eğitim gerektiren kişilerin eğitim ihtiyaçlarını gidermek için özel olarak eğitim almış personel, geliştirilmiş eğitim programları ve metotlarıyla onların engel ve özelliklerine uygun ortamlarda sürdürülen eğitimi” ifade etmektedir.

Özel eğitim hizmetleri Milli Eğitim Bakanlığı ve Bu bakanlığa Bağlı Özel eğitim, Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğünce yürütülmektedir.

Özel eğitim alacak olan bireylerin eğitim masraflarının, her sene bütçe uygulama talimatında belirlenen miktarı, Milli Eğitim Bakanlığı Bütçesine konulan ödenekten karşılanmaktadır^[7].

Üniversite Öğreniminde Engelliler: İsteyen engelli bireyler, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezinin düzenlediği üniversitelere giriş sınavlarında, engel durumlarına göre özel olarak sınava tabi tutulmaktadır. Bu durum zorunlu olmayıp isteğe bağlıdır.

Üniversite öğrencisi olan engelliler için Yükseköğretim Kurumları Özürlüler Danışma ve Koordinasyon Yönetmeliği'nin^[8] 1. Maddesinde “ Yüksek öğrenim gören engelli öğrencilerin, Öğrenim yaşantılarını kolay duruma getirebilmek için gerekli önlemleri almak ve bunlarla ilgili düzenlemeleri yapmak üzere, Yükseköğretim Kurulu Engelli Öğrenciler Komisyonu, Engelli Öğrenciler Danışma ve Koordinasyon Birimi, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi Engelli Öğrenciler Danışma ve Koordinasyon Birimi ile yükseköğretim kurumları bünyesinde oluşturulacak engellilerle ilgili birimlerin” oluşturacağı düzenlenmiştir.

Çalışma Hakkı ve Engelliler: Engellileri ilgilendiren bir başka hüküm de Anayasanın 50. Maddesinde düzenlenen “ Çalışma Şartları ve Dinlenme Hakkı”dır. Buna göre: “Hiç kimse yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz. Küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar.”^[9] Burada geçen “gücüne uymayan” kavramı çok geniş kapsamlı anlamlar ihtiva etmesine rağmen, bu kapsam içine engellilerin de sokulabileceği kanaatindeyiz.

Bedenî ve ruhî yetersizlik betimlemesi ise son derece olumlu olup, çalışma şartları açısından engelli olmanın kesinliğine (mutlak olmasına) zorunluluk bırakmamaktadır. Başka bir deyişle fıkra, engellileri kapsamakla beraber, geçici olarak bedenî veya ruhî yetersizlik durumunda olanları da düzenleme alanı içine almaktadır.

Sosyal Güvenlik Hakkı ve Engelliler: Sosyal güvenlik: insanın yarınından emin olmak ihtiyacının bir ifadesidir. Sosyal güvenlik; hem sosyal, ekonomik ve fiziki öğeler hem de güven hissi, umut ve fırsat eşitliği gibi ruhsal öğeleri de kapsamaktadır [10].

Sosyal güvenlik sistemi, sosyal sigortalar ve sosyal yardımlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Sosyal sigortalar mesleki, fizyolojik ve sosyo-ekonomik tehlikelerde ötürü geliri devamlı olarak azalan bireylerin geçimini ve yaşama ihtiyacını gideren, devlet güvencesine dayalı zorunlu sistemdir. Sosyal yardımlar ise, sosyal sigortaların kapsayamadığı grupları ya da sosyal sigortalara sahip olup korunamayanları farklı toplumsal tehlikelere karşı korumaktadır^[10].

Sosyal güvenlik hakkı engelliler bakımından son derece önemli haklardan bir tanesidir. Türkiye’de ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşmayla zihni engelli olanların %47.55’i, kronik hastalığı olanların ise %63.67’si sosyal güvenliğe sahiptir^[11]. Bu araştırmaya göre neredeyse engellilerin yarısının sosyal güvenliği bulunmamaktadır.

Anayasa’nın 61. Maddesi “Sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gerekenler” başlığı ile engellilerin sosyal güvenlik haklarını düzenlemiştir. Bu maddeye göre: “Devlet harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleriyle, malûl ve gazileri korur ve toplumda kendilerine yaraşır bir hayat seviyesi sağlar. Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır. Yaşlılar, Devletçe korunur, Yaşlılara Devlet yardımı ve sağlanacak diğer haklar ve kolaylıklar kanunla düzenlenir. Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır. Bu amaçlarla gerekli teşkilat ve tesisleri kurar veya kurdurur.”

Anayasa’nın 61. maddesinin ikinci fıkrası doğrudan engellilere yöneliktir. Bu hüküm, bütün olarak engellileri içine alır. Engellilerin korunmasını ve toplum hayatına intibaklarının sağlanmasını devletin yerine getirmek zorunda olduğunu göstermektedir.

Hemen belirtelim ki, maddedeki “sakat” kelimesinin, hiç değilse “engelli” kelimesi ile değiştirilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

Anayasa’nın 61. maddesi ne yazık ki engellilere karşı yapılan ayrımcılıkla ilgili bir düzenleme getirmemiştir. Her ne kadar Anayasanın 10. Maddesinde herkesin, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşit olduğu kabul edilse de bu düzenlemeler, engelli ayrımcılığını ortadan kaldırmakta yetersiz kalmaktadır.

Yukarıda saymaya çalıştığımız maddeler içinde engellilerin adının geçtiği, bir bakıma doğrudan engellilerin sosyal yaşamlarıyla ilgili maddelerdir. İçinde engel, özür, sakatlık gibi kelimeleri barındırmasa bile yine doğrudan engellileri ilgilendiren anayasa hükümleri de mevcuttur. Bunlardan en önemlisi kanaatimizce Anayasanın 5.maddesidir. Anayasa'nın 5. maddesine göre: “Devletin temel amaç ve görevleri, Türk Milleti'nin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddî ve manevî varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır.”

Maddeye göre devletin görevlerinden bir tanesi de kişinin temel hak ve hürriyetlerine yönelik engelleri kaldırmaktır. Kanaatimizce bu maddenin önemi, engellilere yönelik olan uygulamaların, kişilerin temel hak ve hürriyetlerinden yola çıkarak değerlendirilmesidir. Engellilerin yaşamını hukuken veya fiziken zorlaştıracak engeller koymak veya bu engelleri kaldırmamak temel hak ve hürriyetlere karşı bir ihlal olacaktır. Maddenin devamında yer alan maddi ve manevi varlığın gelişmesini sağlamak da devletin amacı ve görevidir.

Yukarıdaki maddeler çerçevesinde değerlendirdiğimizde devletin bir başka görevi de Toplum Temelli Rehabilitasyon denen stratejinin gelişmesi ve yaygınlaşması için faaliyetlerde bulunmaktır. 1994 yılında yayınlanan Birleşmiş Milletler Ortak Bildirisine göre Toplum Temelli Rehabilitasyon, “Tüm engelli bireylerin rehabilitasyonu, eşit haklardan yararlanması ve sosyal hayata uyum sağlaması için toplumun bilinçlendirilmesini sağlayacak bir stratejidir. Bu stratejinin hayata geçirilmesi için engellinin kendisinin, ailelerin ve sivil toplum örgütlerinin ortak çabası gerekmekte ve bu ortak çabanın gerçekleşmesi için uygun sağlık, eğitim, mesleki ve sosyal servislerin kurulması gerekmektedir ^[12].”

Toplum Temelli Rehabilitasyonun yaşatılması için en önemli rol hükümete düşmekte, Toplum Temelli Rehabilitasyonun tüm toplumu kapsamı ve sürdürülebilirliğinin sağlanması için Devletin işbirliği, desteği ve katılımı gerekmektedir ^[12].

Kanaatimizce devletin hem bir devlet olarak hem de sosyal devlet ilkesini kabul etmiş bir devlet olarak Toplum Temelli Rehabilitasyon stratejisinin programlar aracılığıyla hayata geçirilmesinde plânlamalar yapması gerekir. Destek ise çok yönlüdür. Parasal destekten iş birliği sağlama faaliyetine kadar bütün alanlarda ve konularda devletin aktif rol alması gerekmektedir.

Rehabilitasyon engelliler için önemli bir olgudur. Rehabilitasyon “engelli kişinin fizyolojik, anatomik ve çevresel limitasyonları içerisinde mümkün olabilen en üst fonksiyonel, psikososyal ve mesleki bağımsızlığa ulaştırılması olarak” tanımlanabilir. Rehabilitasyon faaliyeti; Tıbbi Rehabilitasyon, Mesleki Rehabilitasyon ve Sosyal Rehabilitasyon olmak üzere üç aşamada gerçekleşir^[13].

Tıbbi Rehabilitasyon engellinin fiziksel kapasitesinin geliştirilmesi; Sosyal Rehabilitasyon çevresel, sosyal ve kültürel alanlarda çalışmalar yapılması; Mesleki Rehabilitasyon ise engellilerin çalışma, istihdam ve ekonomik yaşamlarıyla ilgili olan faaliyetleri kapsamaktadır [13].

Yerleşme ve Seyahat Hürriyeti: Yerleşme ve Seyahat Hürriyeti, Anayasanın 23. maddesinde düzenlenmiştir. Maddede herkesin yerleşme ve seyahat hürriyetine sahip olduğu ve ayrıca bunların sınırlandırılma şartları belirtilmiştir.

Yerleşme ve seyahat hürriyeti, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde de yer almaktadır. Beyannamenin 13. maddesine göre:

1. “Herkesin bir devletin toprakları üzerinde serbestçe dolaşma ve oturma hakkı vardır.
2. Herkes, kendi ülkesi de dâhil olmak üzere, herhangi bir ülkeden ayrılmak ve ülkesine yeniden dönmek hakkına sahiptir.”
3. Bu hürriyetleri olumsuz etkileyen faktörlerden ilk akla gelen genelde insan unsuru olmaktadır. Örneğin, bir şahsın başka bir şehre gitmek üzere yola çıkması ve yolculuğunun bir kişi tarafından engellenmesi halinde seyahat hürriyeti ihlal edilmiş olacaktır. Ayrıca söz konusu ihlal, ceza kanununa göre de suç sayılacaktır^[14].

Kişinin yerleşme ve seyahat hürriyetini engelleyen insan dışı faktörler de olabilir. Örneğin, Anayasada korunan yerleşme ve seyahat hürriyetini engelleyen bir kanun veya düzenleyici işlem bu hakkın kullanılmasını

zorlaştırabilir. Böyle bir durumda ilgili kanun veya düzenleyici işlemler, yargı yoluyla ortadan kaldırılacaktır. Konumuz açısından ele aldığımızda, idarenin sorumluluğunu gündeme getiren bazı faaliyetler de yerleşme ve seyahat hürriyetini engelleyebilir.

Anayasa ve diğer mevzuatta gösterilen görevlerin idarece yapılmaması, eksik yapılması veya hizmet sunumunda gereken özenin gösterilmemesi gibi durumlarda kişilerin ve/veya engellilerin yerleşme ve seyahat hürriyetleri kısıtlanabilir.

Anayasada, uluslararası anlaşmalarda, birçok kanunda ve düzenleyici işlemlerde engellilerin hayatını kolaylaştıracak düzenlemelerin yapılması öngörülmüştür ve idarenin bu faaliyetleri gerçekleştirmemesi veya eksik gerçekleştirmesi kanaatimizce hizmet kusurunu gündeme getirmektedir. Engelli bireyler idarenin bu kusurundan dolayı hareket yeteneklerini kullanamıyorlar ise seyahat ve yerleşme özgürlüklerine zarar verilmiş demektir. Çünkü gerekli fiziksel düzenlemeler olmadan engellilerin cadde ve sokaklarda, kamuya açık alanlarda hareket etmeleri oldukça güçtür.

Anayasanın 5. Maddesinde de belirtildiği gibi, yerleşme ve seyahat hürriyeti de temel hak ve hürriyetlerden olduğundan bu hürriyetin kullanılmasını güçleştiren ya da imkânsız duruma getiren engellerin de ortadan kaldırılması gerekir.

Kanaatimizce çevresel düzenlemelerin yetersiz olması, sosyal engele neden olan faktörlerden bir tanesidir. İnsanın sosyalleşebilmesi için her alanda toplum içine çıkabilmesi gerekir. Bunun şartı ise sağlıklı ve düzenli bir çevredir. İnsanların sosyal yaşama dâhil oldukları yerler, çoğunlukla ev dışında yer alan işyerleri, eğlence mekânları, kültürel mekânlar gibi mekânlardır.

Anayasa'nın 61. maddesinde düzenlenen "Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır" hükmünde, maddede yer alan toplum hayatına intibakın sağlanması için, biraz önce belirttiğimiz gibi kişileri toplumsal mekânlara ulaştırmayı kolaylaştıran fiziki düzenlemelerin de yapılması gerekir. Bu nedenlerden dolayı, engelliler açısından yerleşme ve seyahat hürriyeti salt bir noktadan başka bir noktaya hareket etmek değildir. Sosyalleşme, sosyal yaşama intibak, çalışmak gibi olguları ve bunların olumlu psikolojik sonuçlarını (mutlu

olmak, kendi hayatını devam ettirebilmek vb.) sağlamaya yarayan bir hürriyettir.

Anayasal hakların getirisi olarak engellilere ilişkin kamusal hizmetlerin kullanımına ilişkin belli başlı haklardan da bahsetmek mümkündür.

Devletin bireylere sunduğu hizmetlerin büyük bir kısmı teknik anlamda kamu hizmeti kavramının içerisinde yer almaktadır. Kamu hizmetinin ne anlama geldiğini bilmek konumuz açısından önemlidir.

Engelliler Açısından Kamu Hizmeti Kavramı: Kamu hizmeti kavramı çok yönlü ve tanımlaması zor bir kavramdır. Çalışmamızda kamu hizmetinin anlamı ve özelliklerini detaylı olarak incelemek yerine engelli haklarının kamu hizmetleri içerisindeki yerini tartışmayı uygun görmekteyiz.

Kamu hizmeti, siyasi makamlar tarafından kamuya yararlı olarak kabul edilen bir faaliyetin, bir kamu kuruluşunca görülmesi veya kamu kuruluşunun denetimi ve gözetimi altında özel sektöre gördürülmesidir [15, 16, 17, 18, 19, 20, 21]. Kısaca kamu hizmeti, bir kamu kurumunun ya kendisi tarafından ya da yakın gözetimi altında özel kişi tarafından kamuya sağlanan hizmetlerdir [22].

Kamu hizmetinin organik, maddi ve şekli tanımları yapılmaktadır. Ayrıca bir hizmetin kamu hizmeti olup olmadığının belirlenmesinde de çeşitli görüşler ortaya atılmıştır [23].

Konumuz açısından önemli olan kamu hizmetinin niteliğinin saptanması değil, herhangi bir görüş doğrultusunda oluşmuş bir kamu hizmetinde engelli haklarının durumudur. Bu çerçevede kanaatimizce, engellilerin kamu hizmetlerinden yararlanmasının, kamu hizmetinin niteliğiyle de bir ilgisi bulunmamaktadır.

Kamu hizmeti kavramı ile engellilere sunulan diğer sosyal hizmetler birbirine karıştırılmamalıdır. Hizmet alanları bazı hallerde çakışmasına rağmen bu iki kavram birbirinden farklıdır. 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununa göre “Sosyal Hizmetler; kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunlarının önlenmesi

ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünü” olarak tanımlanmıştır. Kamu hizmetinde ise faaliyetin kamuya yararlı herhangi bir faaliyet olması yeterli olup; ayrıca maddi, manevi veya sosyal yoksunluğun mevcut olmasına gerek yoktur. Ancak bir sosyal hizmetin, bir kamu hizmeti olarak devlet tarafından görülmesi veya özel sektöre gördürülmesi mümkündür.

Engellilere yönelik olan faaliyetlerin kamu hizmeti kavramı içinde yer alması, bu faaliyetlerin hukuki açıdan sağlam temellere oturmasına ve bir doktrin etrafında gelişmesine yardımcı olacaktır. Teknik anlamda kamu hizmeti, halka yapılan bütün hizmetler anlamına gelmemektedir. Aksi halde halka yararı olan her hizmet kamuya hizmettir şeklinde bir yaklaşım bizi bütün hizmetlerin birer kamu hizmeti olduğu gibi bir sonuca götürecektir.

Verilen bir hizmetin kamu hizmeti olarak sayılabilmesi için: “hizmetin kamu yararına olması ve kamu için yapılması”, “verilen hizmetin kamu kuruluş veya ilgili kamu kuruluşunun denetiminde denetleyiciler tarafından yapılması gerekmektedir”^[22].

Kamu hizmetleri genel olarak idari (yönetmel) kamu hizmetleri, iktisadi kamu hizmetleri, sosyal kamu hizmetleri ve bilimsel, teknik ve kültürel kamu hizmetleri olarak dört grupta toplanmaktadır^[22, 23]. İlk bakışta engelliler açısından sosyal kamu hizmetleri daha fazla önem taşıyor gibi görünse de esasen tüm kamu hizmetleri engelliler açısından aynı öneme sahiptir. Engellilerin sorunu sosyal kamu hizmetlerinden faydalanamamak değil; tüm kamu hizmetlerinden yararlanabilecek alt yapıya sahip olabilmektir. Örneğin, Devlet Opera ve Balesi, kültürel anlamda kamu hizmeti vermektedir. Ancak engellilerin tiyatro salonlarına erişimleri sağlanmazsa engelliler, bu hizmetten mahrum kalacaklardır. Oysaki kültürel kamu hizmeti verme faaliyetinin içerisinde, tiyatro müstemilatında yer alan erişim imkânlarının da dâhil olması gerekir. Görüldüğü gibi sadece sahnede bir tiyatro oyununun oynanması, kültürel bir kamu hizmetinin tamamlanması açısından yeterli değildir. Bu kültürel faaliyetin kitlelere ulaştırılması da görülen kamu hizmetinin bir parçası olarak algılanmalıdır.

Kamu Hizmeti Genel İlkelerinin Engellilerin Hizmetlerinden Yararlanmaları Açısından Durumu: Kamu hizmetlerinin genel ilkeleri de

engelliler açısından önem arz etmektedir. Kamu hizmetleri; sürekli olma, değişken olma, nesnel ve eşit olma ve en son olarak bedelsiz olma şeklinde dört temel ilkeye sahiptir ^[17, 18, 24, 25, 26].

Sürekli Olma (Süreklilik İlkesi): Kamu hizmetleri toplumun ortak ihtiyaçlarını karşıladıkları için sürekli ve düzenli olarak görülmeleri gerekmektedir ^[23]. Ancak bu süreklilik yani hizmetlerin kesintiye uğramadan görülmesi anlayışı, hizmetlerin gece-gündüz görülmesi anlamında değildir ^[23]. Amaç sürekliliğin sağlanmasıdır. Kamu hizmetlerinde grev yasağı veya görevi sona eren kamu görevlisinin yerine yenisi göreve başlayana kadar görevine devam etmesi gibi uygulamalar, Devamlılık ilkesi olarak da adlandırılan bu ilke sonucudur ^[21].

Bu ilkenin engelliler açısından önemi, özellikle bakıma muhtaç engellilere verilen bakım hizmetlerinde sürekliliğin bozulmamasının sağlanmasıdır.

Değişken Olma (Değişkenlik İlkesi): Bu ilke “kamu hizmetinin değişen koşullara ve kamunun ihtiyaçlarına uyumlu bir şekilde görülmesi, teknolojik gelişmelerin dikkate alınması, hizmetin nicelik ve nitelik olarak geliştirilmesini” ifade etmektedir ^[23]. Bu nedenle, ilkenin engelliler açısından önemi büyüktür.

Teknolojik gelişmeler bazen engellilerce bizzat kullanılmaktadır (konuşan saatler, elektronik protezler gibi). Bazı durumlarda da teknolojik gelişmeler dış dünyada uygulanmak suretiyle engellilerin yaşamına girmektedir (asansörlü yaya geçitleri, hidrolik kaldırıcısı bulunan ve aşağı-yukarı inip çıkabilen otobüs modelleri gibi).

Teknoloji hayatın her alanında bulunduğuna göre, kamu hizmetlerinin görülmesi sırasında da böyle teknolojik yeniliklere ihtiyacımız vardır. Bu tür gelişmelerin kamu hizmetlerinde uygulanması engellilerin sosyal yaşamla bütünleşmeleri ve hizmetten tam olarak yararlanması açısından gereklidir. Bir kamu hizmeti teknolojik olarak geliştirilirken, engellilere yönelik adaptasyonlarla birlikte hayata geçirilmelidir.

Nesnel ve Eşit Olma (Hizmetten Herkesin Eşitçe Faydalanabilmesi İlkesi): İdare kamu hizmetlerini yürütürken nesnel ve tarafsız hareket etmek zorundadır ^[17]. Kişiler, kamu hizmetlerinden yararlanma ve bu

hizmetlere katılma açısından eşit konumdadırlar. Bu ilke, Anayasa'nın 10. maddesinde yer alan eşitlik ilkesinin bir yansımasıdır^[21].

Bu ilke de konumuz açısından oldukça önemlidir. Kamu hizmetlerinden herkesin eşit olarak faydalanabilmesi engellilerin de bu haklardan diğer insanlarla eşit olarak yararlanacağı anlamına gelmektedir. Ancak ne yazık ki, hizmet sunumundaki düzensizlikler ve yetersizlikler nedeniyle engelliler, kamu hizmetlerinden her zaman etkin bir biçimde yararlanamamaktadırlar. Özellikle hizmetlerin sunumunda engellilerin erişimini sağlayacak alt yapının eksik olması nedeniyle engelliler, engelsizlerle eşit durumda olamamaktadırlar. Ulaşım, sağlık, kültürel ve sanatsal hizmetler gibi alanlarda verilen birçok hizmetten engelliler ya hiç yararlanamamakta veya yararlanırken eziyet çekmektedirler. Bu nedenle, kamu hizmetlerinden engellilerin de diğer insanlarla eşit biçimde yararlanabilmesi için, hizmetlerin niteliklerinde düzenlemeler yapılmalıdır.

Bedelsiz Olma (Uygun Bedel İlkesi): İdarenin kamu hizmetlerini görme amacı, özel kişilerin özel kâr ve menfaat sağlama amacının aksine, toplumun ortak ihtiyaçlarının karşılanması ve kamu yararının gerçekleştirilmesidir^[23].

Bu noktada engellileri hedef alan kamusal hizmetler ile diğer tüm kamu hizmetlerinde “toplumsal ihtiyaç karşılama ve kamu yararı sağlama” ilkesi nedeniyle dar gelimli ve çalışmayan engellilerin hizmetten yararlanmalarında bir takım kolaylıklar sağlanmalıdır. Her ne kadar kamu hizmetinin özelliklerinden bir tanesi de bu hizmetlerin bedelsiz olması ilkesi olsa da; günümüzde hizmetlerin çoğalması nedeniyle parasız olarak yürütülen hizmetlerin yükünün o hizmetten yararlanmayanlara yüklenmesini önlemek amacıyla, hizmetten yararlananlardan katılma payı alınmaktadır^[17, 23].

Bu uygulamada engelliler için bazı ayrıcalıkların olması gerektiği kanaatindeyiz. Engelsiz bir kimse, bedel ödemek istemediği için belli bir kamu hizmetinden yararlanmak hakkından vazgeçebilir. Buna karşılık bazı kamu hizmetleri engelliler için zaruridir ve mutlaka bu hizmetlerden yararlanmaları gerekmektedir. Bu kamu hizmetlerinden yararlandıkları kesin olduğu için engellilerden, katılma payının çok düşük alınması veya

alınmaması düşünülebilir. Nasıl ki milli güvenlik ve eğitim hizmetlerinden herkes eşit olarak faydalanmakta ve bu hizmetler bedelsiz ise; bazı kamu hizmeti türleri de engellilerin tamamının yararlanmak zorunda oldukları kamu hizmetleridir. Bu konuya sağlık ve ulaşım hizmetlerini örnek gösterebiliriz.

Engellilere Verilen Hizmetin Kamu Hizmeti Niteliği: Engellilere verilen kamu hizmetinin “kamu hizmeti olma” niteliği, salt engelli oldukları için yapılmasından kaynaklanmamaktadır.

Engellilerin yaşamasını kolaylaştıracak imkânların sağlanması ve hayat şartlarını zorlaştırıcı sorunların giderilmesi toplumsal bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyacın tatmin edilmesi gereklidir. Ancak burada ilk göze çarpan bu hizmetlere toplumun değil, sadece engellilerin ihtiyacı olduğudur. Burada engellilerin toplumdan ayrık bir grup da olduğu düşünülebilir. Fakat kanaatimizce farklı kitlelere ayrı hizmetler götürülmesi toplum içinde ayrık grupların olduğu anlamına gelmez. Örneğin toplu taşımacılık bir kamu hizmetidir. Buna karşılık özel aracı olan veya yürümeyi tercih eden insanların da olduğu bir toplumda toplu taşımaya ihtiyacı olan insanlara ayrık grup demek nasıl yanlış olacaksa, engelli olmayanlar arasında yaşayan engellilere hizmet sunulması da aynı nedenle engellileri ayrık grup yapmaz. Başka bir deyişle her kamu hizmetinin toplumun bütün fertleri için aynı oranda ve aynı zamanda geçerli olması gerekliliği gibi bir zorunluluk yoktur. Milli savunma veya çöplerin toplanması toplum içindeki her bireyi ilgilendirir. Buna rağmen engellisine sahip çıkan toplum bilincine ulaşmak isteyen engelsizlerin de gelişmiş bir toplumda yaşama arzularının gerçekleşmesi açısından engellilere yönelik faaliyetlerden dolayı ve manevi bir tatmin duymaları, bizi bu faaliyetlerin tüm toplumu ilgilendirdiği gibi bir sonuca da götürebilir.

Kanaatimizce engelliler düşünülerek, yani unutulmadan kamu hizmeti görülmesi, zaten genel hizmetin bir parçası olarak kabul edilmelidir. Örneğin, toplu taşımacılık engelsizler için ayrı, engelliler için ayrı bir kamusal hizmettir demek yerine, toplu taşıma hizmetini tek bir hizmet sayıp, engellilerin hareketini kolaylaştırıcı faaliyetlerin de zaten bu bir olan hizmetin içine dâhil olduğunu düşünebiliriz. Ancak böyle düşündüğümüz

zaman devletin engellilere yönelik verdiği imtiyazları bazı hallerde kıstırmış oluruz. Çünkü engelliye bazı konularda özel olarak hizmet verilmesi zarurî olmaktadır. Engelsize verilen hizmete engelliye dâhil edersek, engellilerin imtiyazlı haklarına az da olsa gölge düşürmüş oluruz.

Engellilerle yapılan hizmetleri ayırmadan doğrudan kamu hizmetinin içerisinde görmek, toplumda ve idarede, oturmuş bir “engelli insan” bilincine ihtiyaç duyar. Hizmetler sunulurken engellilerin unutulmaması gerektiğinin bilinci, idareye nitekim 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun 14. Maddesinde “Belediye hizmetleri, vatandaşlara en yakın yerlerde ve en uygun yöntemlerle sunulur. Hizmet sunumunda engelli, yaşlı, düşkün ve dar gelirlilerin durumuna uygun yöntemler uygulanır” şeklinde bir düzenleme getirilerek, yapılacak tüm hizmetlerde engellilerin unutulmaması gerektiğine işaret edilmiştir.

Ulaşım araçlarının engellilere uygun hale getirilmesi ayrı bir hizmet değil, herkes için geçerli olan normal ulaşım hizmetinin içinde yer alan bir faaliyettir. Başka bir deyişle engelliye kolaylık sağlayan uygulamalar asıl hizmet olan ulaşım hizmetinin içinde kalmaktadır. Buna karşılık genç ve yetişkin engelliler için bölgenin işgücü piyasasına uygun olan mesleklerde, meslek ve beceri kazandırma kursları, iş eğitim merkezleri ve yaşam evleri açmak, başlı başına engellilere verilen özel hizmetlerdir.

Engellilere yönelik hizmetlerin görülmesi devletin tekelinde değildir. Özel sektör de bu türden hizmetler görebilir. Buna karşılık devletin engellilere yönelik hizmetler sunması mecburidir. Başka bir deyişle devlet, bu görevini kısmen dahi özel sektöre devrederek yükümlülükten kurtulamaz. Bu çerçevede örneğin hizmeti devretse dahi bedelini karşılamak zorundadır. Özel sektörün amacı kâr etmek olduğu için engelliye bedel almadan himaye etmesi mümkün değildir. Bu nedenle aynı eğitim hizmetinde olduğu gibi devlet ile özel sektör aynı anda faaliyet gösterebilirler. Buna karşılık devletin engellilere yönelik bir hizmeti topyekûn özel sektöre bırakılmasının, engelli haklarını zedeleyeceği açıktır. Böyle bir durum, Anayasanın 61. maddesinde yer alan “Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır” hükmüne de aykırı olur.

Kanaatimize göre, engellilere yönelik olan hizmetlerin ücretsiz olarak verilmesi gereklidir. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti'nin kabul ettiği “Avrupa Kentsel Şartı”, engellilerin bir mesleğe yönlendirilmesi, eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanmalarının sağlanması ve özürülülerin geliştirilmesi ve bu hizmetlerin ücretsiz olarak özürülülere sunulmasını öngörmektedir ^[13]. Bu kıstas, sadece çalışma hakkı ile sınırlı kalmamalı, diğer alanlarda da uygulama alanı bulmalıdır.

Engellilere Yönelik Hizmetlerin Yerine Getirilmesinde İdarenin Sorumluluğu: Anayasanın 125. maddesine göre “İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır” ve “İdare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür”. Engelliler hem bir birey hem de kendileriyle ilgili olarak bir “engelli birey” olarak idarenin sorumluluğuyla ilgili hukuki mekanizmaları harekete geçirebilirler.

Bilindiği gibi idarenin sorumluluğu, kusur sorumluluğu (kusurlu sorumluluk) ve kusursuz (objektif) sorumluluk olarak ikiye ayrılmaktadır. Kusur sorumluluğu, “idarenin kusurlu eylem ve işlemleriyle yol açtığı zararı tazmin etmesi yükümlülüğüdür” ^[27]. Bu durumda idarenin bir fiilden sorumlu tutulabilmesi için kusurlu olması gereklidir ki bu kusura, “hizmet kusuru” adı verilir. İdarenin sorumluluğu hususundaki kusur anlayışı, “kişilerde aranan sübjektif mahiyetteki kusur olmayıp kişilerin dışında kalan ve her kamu hizmetinin kuruluşu ve işleyişi ile ilgili, objektif bir şekil ve mahiyette olan bir kusurdur” ^[28]. Kusursuz sorumlulukta ise “idarenin kusursuz eylem ve işlemlerinden doğan zararları bazı durumlarda tazmin etmesi yükümlülüğü” söz konusudur ^[21]. Kusursuz sorumlulukta “idarenin işlem ve eylemi dolayısıyla kendisine veya ajanlarına yüklenmesi mümkün bir kusur olmamasına rağmen, ortaya çıkan zararın idarece tazmin edilmesidir” ^[28]. Başka bir ifadeyle idarenin kusuruna bakmaksızın, faaliyetin niteliğini esas alarak idareyi bu faaliyetinden dolayı sorumlu olarak kabul etmekteyiz.

Hizmetin hiç işlememesi, geç işlemesi veya kötü işlemesi şeklinde karşımıza çıkan hizmet kusuru, “idarenin hizmetin kuruluşundaki, işleyişindeki ve ilgili personeli üzerindeki gözetim ve denetim görevini yerine getirmemesindeki nesnel ve anonim nitelikteki kusuru” dur ^[23, 29]. Kusurun anonim olması, hizmet kusurunun belli bir ya da birkaç kamu ajanının tutum ve davranışına mal edilememesi, onlara atıf ve izafe

olunamaması anlamına gelmektedir [29]. “Hizmet kusurunda kusur, hizmetin yapısında aranmaktadır [23].

Engellilere yönelik hizmetlerinin yerine getirilmesinde idarenin sorumluluğunun belirlenebilmesi için sorumlulukla ilgili hükümlerin engellilerin yaşam biçimleri açısından titizlikle değerlendirilmesi zorunludur.

Engellilere yönelik hizmetlerinin yerine getirilmesinde idarenin kusurlu veya kusursuz sorumluluğunun söz konusu olması için, muhakkak açık, “maddi” bir zararın doğmuş olması zorunlu değildir. İdarenin, engellinin hareket kabiliyetini kısıtlaması veya mevzuatta “zorunlu” tutulmuş olan, engellinin hareket kabiliyetini kolaylaştıran bir faaliyeti yapılmaması “hizmet kusuru” olarak nitelendirilebilir. Örneğin, belediyelerin kaldırımlara rampa yapmaması nedeniyle belde halkı arasında yaşayan ve tekerlekli sandalye kullanan engellilerin hareket kabiliyetleri kısıtlanmış olacaktır. Böylece belediyenin çevre düzenleme hizmeti kötü işlemiş veya engelliler açısından hiç işlememiş olarak kabul edilecektir. Bu durumda ortada açık bir maddi zarar olmamakla birlikte, bir yerden başka bir yere hareket edememenin verdiği duygusal rahatsızlık sonucu oluşan manevi bir zararın varlığı açıktır. Bu nedenle, idarenin, yapması gereken düzenlemeyi yapmamış veya (rampa yapmanın, doğrudan kaldırım yapma hizmetinin bir parçası olduğu kabulüyle) kötü yapmış olması nedeniyle ortaya çıkan manevi zarar gizli veya örtülü bir zarar biçiminde de olsa bu noktada idarenin hizmet kusuru nedeniyle meydana gelen bu manevi zararı tazminle yükümlü olduğu kanaatindeyiz. Danıştay da “Kamu idareleri, yapmakla yükümlü oldukları kamu hizmetlerini yürütürken hizmetin işleyişini sürekli olarak denetlemek ve hizmetin ifası esnasında gerekli önlemleri almakla yükümlüdürler. İdarenin bu yükümlülüğü yerine getirmeyerek hizmetin kötü veya geç işlemesi veyahut gereği gibi işlememesi ve bu yüzden zarara neden olunması halinin idareye bu zararın, hizmet kusuru kriterlerine göre tazmini sorumluluğunu yükleyeceğini” belirtmektedir.

Konuyla ilgili genel çerçeveyi bu şekilde ortaya koyduktan sonra engelli hakları açısından hizmet kusuru sayılabilecek ihtimalleri şu şekilde belirleyebiliriz:

1. Engellilerin yaşama katılmalarını kolaylaştıracak olan fiziki düzenlemelerin yapılmaması veya eksik/hatalı yapılması ilgili idari

birimin hizmet kusur işlediğini göstermektedir. Söz gelimi, eğitim hizmeti vermekle görevli bir kamu kuruluşu (üniversite, yükseköğretim) engelli öğrencilerin ihtiyaç duyabileceği düzenlemeleri yapmak zorundadır. Bu düzenlemeler eğitim hizmetinin bir parçasıdır ve yapılmadıkları takdirde eğitim hizmeti hiç işlememiş veya kötü işlemiş olacaktır.

2. İdare, çalıştırdığı engelli memurlarına karşı da engelli memurun çalışmasını kolaylaştıracak tedbirleri almak zorundadır. Bu kolaylaştıracak tedbirlerin alınmaması durumu hizmet kusurunu gündeme getirecektir.

3. Engelliler için özel olarak öngörülmüş düzenlemelerin yapılmaması veya eksik yapılması da hizmet kusurudur. Yine, herkes için yapılan hizmetlerde engellilerin göz ardı edilmesi de hizmetin kusurlu işletilmesidir.

3.2 Engellilerin Anayasal Haklarını Kullanmalarını Zorlaştıran Nedenler

Engelliler, bir insan olarak sahip oldukları anayasal haklara çeşitli nedenlerden dolayı ulaşamamaktadırlar. Engelliler bu haklara engelli oldukları için değil bir insan olarak sahiptirler. Anayasada doğrudan engellilere yönelik olan hüküm, engellileri bir hukuki grup olarak belirtmektedir. Oysa engellilerin bir birey olarak, anayasada düzenlenmiş olan insan hak ve özgürlükleriyle ilgili tüm hükümlerden yararlanmaları insan olmalarının doğal sonucudur. Örneğin eğitim hakkından yararlanmak isteyen ve tekerlekli sandalye kullanan bir öğrenci, oturduğu semtteki okullarda yeterince rampa olmadığı veya kaldırımlarda yeterli düzenleme olmadığı için okula gidip gelirken yani anayasal hakkını kullanırken zorluk çekmektedir. Görüldüğü gibi bu öğrenci, anayasal olarak sahip olduğu haklardan (eğitim, ulaşım) bazı nedenlerden dolayı yararlanamamaktadır. Başka bir ifadeyle kişi engellenmektedir.

Şüphesiz ki görme engelli bireylerin sosyal yaşamda karşılaştıkları problemler de oldukça fazladır. En önemli sorunlardan bir tanesi, üretimin dışında bırakılmalarıdır. İş başvurusu esnasında engelli bireyler başlı başına dezavantajlı bireylerdir. Kısıtlılıklarından dolayı onlara “iş yapamaz” gözüyle bakılmaktadır. Görme engellilerin karşı karşıya kaldıkları sorunlardan bir tanesi de kamu ya da özel kurum ve kuruluşlarda imza gerektiren durumlarda, yanlarında şahit olmasının istenmesidir. Günümüz Türkiye’inde şahit bulmak kolay bir durum değildir. Çünkü insanlar şahitlik durumunun kendilerine sorun yaratacağını düşünmektedir. Bir başka sorun

ise görme engelli bireylerin caddelerde-sokaklarda geçiş sırasında trafik ışıklarının sesli olmamasından kaynaklanan sorundur. Büyükşehirlerde ne kadar sesli ışıklar kullanılsa bile çoğu il ve ilçelerde bu sesli trafik ışıkları kullanılmamaktadır. Bu durum da engelli bireylerin topluma kazandırılmasını zorlaştırmakta ve toplumsal haklarını kullanamamasına sebep olmaktadır.

Noterlik kanununun 73. Maddesinde “Noter; ilgilinin işitme, konuşma veya görme engelli olduğunu anlarsa, işlemler engellinin isteğine bağlı olmak üzere iki tanık huzurunda yapılır. İlgilinin işitme veya konuşma engelli olması ve yazı ile anlaşma imkânının da bulunmaması hâlinde, iki tanık ve yeminli tercüman bulundurulur” şeklinde madde yer almaktadır. Ancak “isteğe bağlı” olarak belirtilmesine rağmen bu durum göz ardı edilmektedir. Kamu görevlisinin isteğine bağlı bir şekilde şayet görevli bu istekte bulunursa tanık olmadan işlem yapılmamaktadır. Ama engelli bireylerin istekleri sorulmamaktadır. Dolayısıyla yasanın çiğnenmesi söz konusudur. Bu durumunun ortadan kaldırılması ve engelli bireylerin mağdur edilmemesi bakımından yaptırımları yüksek (para cezası) cezalar ya da yasalarla bu durum bir nebze çözüme kavuşabilir.

Borçlar kanununun 15. Maddesinde yer alan “ İmzanın, borç altına girenin el yazısıyla atılması zorunludur. Güvenli elektronik imza da, el yazısıyla atılmış imzanın bütün hukuki sonuçlarını doğurur”. Madde, okuma-yazma bilmeyen bireyler ile görme engelli bireylerle aynı muamele yapılmasına sebep olmaktadır. Fakat görme engelli bireyler gelişen teknoloji ile birlikte (Braille Alfabesiyle, Ekran Okuyucu programlarla) okuma-yazma durumunu gerçekleştirebilmektedir. Ancak çoğu kamu ya da özel kurum ve kuruluşlarda Borçlar kanununun 15. Maddesinde elektronik imza durumu olmasına rağmen bu teknoloji kullanılmamaktadır. Bu da görme engelli bireylere okuma-yazma bilmeyen bireylerle aynı muamele yapılmasına sebep olmaktadır.

Bu durum göstermektedir ki engelli insanlar aslında “engelli birey” değil “engellenen bireylerdir”.

Bazı hallerde bütün engellilere aslında “hukuksal engelli” demek hiç de yanlış olmayacaktır.

Anayasal hakları kullanmada çekilen güçlükleri eğitim, çalışma ve sosyal

güvenlik, sosyal hizmetler ve kanaatimizce en önemlisi olan erişilebilirlik alanlarında görmekteyiz. Bu hakların kullanılmasını engelleyen davranışlar, bir şahıs veya kurum tarafından kasten olabileceği gibi (örneğin bir kimsenin bir kimseyi tutsak etmesi gibi); ihmâl, dikkate alınmama gibi davranışlarla “kasıtlı olmadan da” söz konusu olabilir. Birinci hal, ceza hukukunu ilgilendirmektedir. Bizi ilgilendiren durum istemeden yapılan ihlallerdir. Bilgisizlik, plânsız hareket etmek, ihmâl gibi olgular bir engellinin anayasal haklarını kullanmasını zorlaştırabilir. Örneğin engelli işçi adayları, işle ilgili olarak ayrımcılığa karşı korunmaktadırlar. Ancak koruma hükümlerinin hem engelli hem de işveren tarafından yeterince bilinmemesi, ayrımcılık olduğu zaman hangi mekanizmaların devreye gireceği hususunda bilgi sahibi olunmaması gibi nedenlerle engelli bireyler anayasal haklarına kavuşamamaktadırlar.

Bu olumsuz durumların yaşanmaması için eğitim şarttır. Eğitim ve bilgilendirme faaliyetleri (kamu kurumları veya sivil toplum örgütlerince) toplumsal bilgi düzeyinin artmasında faydalı olacaktır.

Bilgilenme hususunda engellilere de vazifeler düşmektedir. Engelliler hem haklarından haberdar olmalı hem de haklarını koruyan mekanizmaları bilmelidirler. Gerekliğinde haklarını aramaktan da çekinmemelidirler. Engelli haklarının yaşamda yer alması uzun süre ve aşama gerektirir. Engelli haklarının kullanılabilmesi ve korunabilmesi için engellilerin sosyal yaşam ve hukuk ile bütünleşerek yoğunlaşması gerekir.

Sonuç ve Öneriler

Engellilere tanınan ayrıcalıkların nedeni, onları diğer insanların önüne geçirmek değil bilakis engelli olmayan insanlarla rekabet edememenin vermiş olduğu kaybı bertaraf etmek içindir.

Ekonomik ve toplumsal yaşamda engellilerin, engelli olmayan insanlarla her alanda aynı seviyede mücadele etmesi mümkün değildir. Rekabet fırsatını eşitlemek için engellilere birtakım hak ve ayrıcalıklar tanınmıştır.

Engelli insan engelsiz insan ayrımı ortadan kaldırılmalıdır. Engelliye yetersizmiş gibi gösteren bu ayrımdır. Engelli veya engelsiz insan yoktur, insan vardır. Bu üst noktaya ulaşabilen toplumlar gelişmiş demektir. Gelişme, engelliye sahip çıkarak değil, engelli ile engelsiz arasındaki farkı ortadan kaldırarak insan varlığına ulaşmayla sağlanır.

Farkı kabullenmek mi yoksa farkı reddetmek mi?

İnsanlar kendilerindeki kusurları kabullenmeli ama engelli olduklarını kabul etmemelidirler. Başka bir ifadeyle engellinin engelini kabul etmesi engelli olduğunu göstermez. Ancak engellinin engelini reddetmesi engelli olmadığını gösterir.

Engellilik toplumun ve teknolojinin ayıbıdır ve sonucudur. Engelli insan kendisinin sebep olmadığı bir durumu kabullenmek zorunda da değildir. Başkalarının kişiye engelli olduğunu söylemesiyle de engelli olunmaz. Engelli insan, tıp ve teknoloji geri olduğu, toplumsal eğitim yetersiz olduğu ve çevresel yetersizlikler nedeniyle engelli konumundadır. Bu geri kalmışlığın faturasını engelliye engelini kabul ettirerek çıkarmak yanlıştır. Toplumun kendi ayıbını kendisinin örtmesi gerekir. Bu noktada engelliye bir vazife düşmemektedir.

Engellilerin haklarının korunması açısından engelsiz insanların da eğitilmesi gereklidir. Örneğin, engelliler için ayrılmış olan park yerlerine hiçbir engelsiz insan park edemez. Fakat park durumunda da bir yaptırım bulunmamaktadır. Şayet bu durumun parasal yaptırımı bulursa eminiz ki bu durumun önünü bir nebze olsun geçilmiş olunacaktır. Bu türden kurallara riayet edilmesi için insanların eğitilmesi şarttır.

Engellilerin karşı karşıya kaldıkları sorunları minimuma indirmek için, bireylerin ilköğretim düzeyinden başlayarak eğitimler verilmesi, ileride herkesin birer engelli adayı olduğunun bilincine varılmasının sağlanması gerekir. Erişilebilirlik hakkı yalnızca sağlıklı bireyler için değil engelli bireyler için de geçerlidir. Ve bunun her konuda sağlanması bizim elimizdedir. Eğitime, bilgiye, ulaşım, vb. durumlara erişilebilirlik bütün herkes için geçerlidir. Engellilerin erişilebilirliği, hak ve özgürlükleri kullanmanın, kamusal ve kamuya açık hizmetlerden yararlanmanın, yaşamın tüm alanlarına katılımın ön koşulu olarak değerlendirilmektedir. Türkiye’de, engellilerin erişilebilirliği kavramsal düzeyde henüz normatif bir değere sahip değildir. Belli alanlarda erişilebilirliği sağlayacak tek tük yönetmelik ve genelgelerle sorunun çözülemeyeceği ise açıktır. Engelliler Kanunu mümkünse yeniden düzenlenmeli, yeni veya değişiklik yasasında engellilerin ayrımcılıktan korunmasına ve her yönüyle erişilebilirliklerinin sağlanmasına yönelik önlem ve güvencelere yer verilmelidir.

Kanaatimizce engelliler haftası denen uygulamanın da bir an önce kaldırılması engellilerin menfaatine olacaktır. İnsanca yaşamak için haftaya ihtiyaç olmadığı gibi böyle “oluşturulmuş” uygulamalar, engelsiz insanların, engellileri öylesine hatırlıyor gibi görünmesine neden olmaktadır. Kaldı ki engelliler haftasında hangi engelli grubunun mutlu olduğunu anlamak da mümkün değildir. Engelliler bu haftada engelli olmalarını mı kutlamaktadırlar? Yoksa seslerini duyurmuş olmalarının verdiği geçici mutluluk mu onlara yeterli olmaktadır? Olaya basit olarak yaklaşırsak böyle bir haftanın engelsiz insanlara engellileri hatırlattığı doğrudur ancak bu kısa vadeli ve yüzeysel bir faaliyettir. Çünkü hafta yedi günden ibarettir ve yedinci günün sonunda hafta sona erer. Önemli olan yılın her gününde engelliye rahat yaşatmaktır. Kısa vadeli ve formaliteden ibaret çabalar yerine kalıcı çözümler ve uygulamalar tercih edilmelidir.

Engelli insanların engelli olmayan insanlarla eşit olduğu gibi tartışmalarla vakit kaybetmek yerine engelli insanlara tanınacak olan avantajların artırılması ve kapsamının genişletilmesi gerekir. Engelli insanlara yapılacak yardımlar ve sağlanacak olan avantajlar teorik düzlemde yapılacak soyut cümleler ile değil, somut olarak atılacak olan adımlarla sağlanır. Bunların belki de en başında da görme engelli bireylerin tek başlarına dışarı çıkabilmesi gelmektedir. Günümüzde sosyal medyada olsun ya da reelde olsun bunun çok fazla örneğiyle karşılaşmaktayız. Örnek vermek gerekirse; rahat yürüyebilmeleri için kaldırımlarda onlara ayrılmış (Genellikle sarı renkli) yerleri (çizgileri) tam anlamıyla engelli bireylere tahsis etmek gerekmektedir. Yani o ayrılan yerlere elektrik direği, ağaç, trafik levhası, vb. koyulmaması gerekmektedir. Başka bir örnekle; yürüme engelli bireylerin kullandıkları asansör, yürüyen merdiven, kaldırımlarda onlar için ayrılmış bölümler, vb. yerleri işgal edenlere bir yaptırım uygulanmadığı sürece bunun önüne geçmek güç olacaktır. Çünkü bizler birer engelli adayı olduğumuzu düşünmemekteyiz.

Kaynakça

- [1] Gül, İ. I. (2006). *Fiziksel engellilerin uluslararası hukukta korunması ve Uluslararası standartların iç hukuka yansımaları*. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi
- [2] Uşan M. Fatih (1999) *İş Hukukunda Sakat İstihdamı*, Türkiye Sağlık İşçileri Sendikası Yayını, Ankara
- [3] Şahin, H. (2004), “*Engellilik Kimin Sorunu? Bireyin mi, Toplumun mu?*”, ÖZ-VERİ Dergisi, Eylül,C. 1, S. 1, T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi.
- [4] Gören, Z. (2000), *Temel Hak Genel Teorisi*, 4. Basım, İzmir. (Temel Hak)
- [5] <https://eyh.aile.gov.tr/sikca-sorulan-sorular/egitim>, E.T.01.08.2017
- [6] Çağlar, D. (2004), “*Türkiye’de Özel Eğitimin Tarihçesi*”, *Özel Eğitimden Yansımalar*, 13. Ulusal Özel Eğitim Kongresi Bildirileri, Yayına Hazırlayan: Ahmet Konrot,1. Baskı, Ankara, Ekim, s. 16-24.
- [7] 31 Ocak 2017 tarihli ve 29965 sayılı Resmi Gazete.
- [8] 14 Şubat 2014 tarihli ve 28913 sayılı Resmi Gazete.
- [9] <https://www.tbmm.gov.tr>, E.T. 02.02.2017.
- [10] Özer, A. (1990), “*Sosyal Hizmetler Alanında Mülki İdare Amirlerine Verilen Başlıca Görevler*”, *Türk İdare Dergisi*, Haziran, S. 387, s. 1-53.
- [11] Türkiye Özürlüler Araştırması & *Turkey Disability Survey 2002*, Devlet İstatistik Enstitüsü SIS.
- [12] Bölükbaşı, R. (2004), “*Toplum Temelli Rehabilitasyon*”, ÖZ-VERİ Dergisi, Eylül, C. 1, S. 1, T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Hakemli-Sürelî Yayın, s. 15-28.
- [13] I. Özürlüler Şurası, *Çağdaş Toplum/Yasam ve Özürlüler*, Ön Komisyon Raporları, 29 Kasım – 02 Aralık 1999, Hacettepe Üniversitesi – Ankara, T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı.

- [14] Türk Ceza Kanunu, 12.10.2004 tarihli Resmi Gazete.
- [15] Onar, S. S. (1996), *İdare Hukukunun Umumi Esasları*, c. I, İstanbul.
- [16] Balta, T. B. (1972), *İdare Hukuku*, c. 1, Genel Konular, Ankara.
- [17] Günday, M. (2004), *İdare Hukuku*, 9. Baskı, Ankara.
- [18] Giritli, İ., Pertev B. & Akgüner T. (2006), *İdare Hukuku*, 2. Baskı, İstanbul.
- [19] Gözübüyük, A. Ş. & Tan T. (2006), *İdare Hukuku*, Cilt 1, Genel Esaslar, Güncelleştirilmiş 4. Bası, Ankara.
- [20] Gülan, A. (1998), “*Kamu Hizmeti Kavramı*”, İHİD, Prof. Dr. Lutfi Duran’a Armağan Özel Sayısı, y. 9, sy. 1–, s. 147–159.
- [21] Gözler, K. (2005), *İdare Hukuku Dersleri*, 3. Baskı, Ekim. (İdare Hukuku Dersleri).
- [22] Gözübüyük, A. Ş. (2002), *Yönetim Hukuku*, Güncelleştirilmiş 17. Bası, Ankara (Yönetim Hukuku).
- [23] Kalabalık, H. (2004), *İdare Hukuku Dersleri*.
- [24] Duran, L. (1982), *İdare Hukuku Ders Notları*, İstanbul.
- [25] Özay, İ. (1996), *Günüşığında Yönetim*, İstanbul.
- [26] Gözübüyük, A. Ş. (2001), *Türkiye'nin Yönetim Yapısı, Son Değişikliklere Göre Düzenlenmiş 7. Bası*, Ankara. (Türkiye'nin Yönetim Yapısı).
- [27] Duran, L. (1974), *Türkiye İdaresinin Sorumluluğu*, Ankara.
- [28] Atay, E. E., Odabaşı H. & Gökcan H. T. (2003), *İdarenin Sorumluluğu ve Tazminat Davaları*, Ankara.
- [29] Armağan, T. (1997). *İdarenin Sorumluluğu ve Tam Yargı Davaları*, Eylül.